

Asia: VN/22704/2021

Lausuntopyyntö työryhmän luonnoksesta kansalliseksi ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelmaksi 2030 (KISS2030)

Lausunnonantajan lausunto

- 1. Onko ehdotettu kansallinen ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelma 2030 tasapainoinen, eli onko kaikki tarvittavat näkökohdat huomioitu?**

ELY-keskukset kiittävät maa- ja metsätalousministeriötä mahdollisuudesta lausua ja esittävät kaikkien ELY-keskusten yhteisenä lausuntona seuraavan.

Suunnitelmaa on valmisteltu laajasti ja valmistelussa on otettu huomioon eri sektoritoimijat sekä tehty kattavaa pohjatyötä ilmastoskenaarioiden ja ilmastonmuutoksen vaikutusten tieteellisten tarkastelujen ja yhteenvetojen suhteen. Suunnitelman taustatyöt ovat tiedollisesti keskeinen osa myös toimeenpanoa.

Edellisen sopeutumissuunnitelman lähtökohtana oli, että sopeutuminen pitää integroida kaikkeen työhön. Tämä lähtökohta oli perusteltu ja sen tulisi edelleen olla ensisijainen tavoite myös KISS2030-suunnitelmassa. Ministeriöohjaus on vahvasti mukana ohjelmassa, mitä kautta myös ELY-keskusten rooli vahvistuu. Kyseessä on kuitenkin hidas prosessi, ja rinnalle tarvitaan myös muita suurempia tapoja integroida sopeutumistyötä jo tehtävään työhön.

Sopeutumisen tarpeet ovat alueellisesti hyvin erilaisia. Suunnitelmassa tulisi korostaa keskeisimpiä haasteita ja hyötyjä alueittain. Tämä lisäisi suunnitelmallisuutta. Suunnitelmassa tulisi nostaa esiin merkittävimmät haavoittuvuudet, jotka kansallisella tasolla pitäisi tunnistaa eri suunnitteluprosesseissa. Suunnitelmassa korostuu maa- ja metsätalous, mutta haavoittuvuuksia tulisi tarkastella myös laajemmin eri lähtökohdista, yhteiskunnan eri sektoreilla ja erityyppisillä alueilla. Huomioitavia kysymyksiä voisivat olla esim. tiheään asutut rannikkoalueet, kasvavat kaupunkiseudut, pääkaupunkiseutu volyymiltaan merkittävänä väestön ja elinkeinoelämän

keskittymänä, pohjoisten ja arktisten alueiden luonto ja elinkeinot sekä maatalouden positio globaalisti muuttuvassa toimintaympäristössä. Tarpeen olisi ottaa kantaa myös siihen, mitkä ovat välttämättömiä sopeutumistoimia ja miten nämä voidaan resursoida.

Elinkeinoelämän ja talouden näkökulmat tulisi nostaa suunnitelmassa selkeämmin esiin.

Suunnitelman toteuttamista edistää sen kytkeminen hallinnonalojen sekä toimialojen kaikkeen suunnittelu- ja ohjaustyöhön. Integraation saavuttaminen edellyttää aluksi sitä, että toimijoita ja asiakokonaisuuksia nimitään tarkallakin tasolla, jotta ajan kuluessa sopeutumisen huomioiminen systematisoituu. Suunnitelmassa tulisi kiinnittää vielä enemmän huomiota siihen, että tunnistetaan ilmiöiden lisäksi myös niiden aiheuttamat vaikutukset ja vaikutusketjut, jotta siirrytään toimenpidetasolle.

ELY-keskuksilla on merkittävä rooli alueilla ja mahdollisuudet voimakkaastikin vaikuttaa alueiden kehittymiseen. ELY-keskuksille on ominaista asiantuntija- ja välittäjärooli lukuisissa kysymyksissä paitsi ministeriötason ja toimijoiden myös esim. tutkimuslaitosten ja toimijoiden välillä.

ELY-keskukset ovat valtion aluehallintoviranomaisina keskeisiä ilmastolain mukaisten suunnitelmien toimeenpanijoita. ELY-keskukset ovat ilmastotiekarttatyössään tarkastelleet niille säädettyjä sopeutumisen tehtäviä ja todenneet valtaosan voimassa olevan suunnitelman mukaisista toimenpidealueista liittyvän suoraan tehtäviinsä. ELY-keskuksilla on sellaisia merkittäviä sopeutumista edistäviä tehtäviä, joita Suomessa ei hoida mikään muu taho. Mahdollisuudet tämän koko laajan sopeutumispotentiaalin ylläpitoon ja kehittämiseen tulee myös jatkossa turvata.

ELY-keskukset kiittävät niille osoitetuista lisäresursseista sopeutumisen tehtäviin. Seurantajärjestelmän kehittäminen, paikkatiedon hyödyntäminen, osaamisen kehittäminen, neuvonta ja tiedonvälitys sekä mahdollinen toimialakohtainen erikoistuminen sopeutumisen kysymyksissä olisivat kanavia, joilla ELY-keskusten sopeutumiskykyä voitaisiin nostaa kokonaisuudessaan. Toisaalta on tarpeen varmistaa, että sopeutuminen tavoitteiden mukaisesti jatkaa edelleen integroitumistaan kaikkeen ELY-keskusten alueillaan tekemään työhön. Tärkeimmiksi sopeutumisen kokonaisuuksiksi on ELY-keskusten tiekarttatyössä arvioitu varautumis- ja valmiustehtävät, toimintavarmuus (esim. liikenne, vesihuolto, maatalous), rahoitus, ilmastonkestävä yhdyskuntarakenne, pitkän aikavälin ilmastovaikutukset, vesien hallinta sekä yhteisöllisyys maaseudulla, luonnonsuojelu ja tulvariskit. Tiekartta-aineistosta löytyvät kuvaukset sopeutumisen rajapinnoista.

ELY-keskuksille myönnettyjen lisäresurssien kautta on mahdollista terävöittää sopeutumistyötä kohdentaen keskittetyt resurssit tukemaan ELY-keskusten vaikuttavimpia tehtäväkokonaisuuksia ja huolehtimaan paitsi ohjeistusten ja linjausten ajantasaisuudesta myös esim. tutkimustulosten jalkautumisesta käytäntöön. Myös uusien sopeutumisen painopisteiden kehittyminen tulee

mahdollistaa. Koko ELY-keskusten sopeutumispotentiaalin käyttöönotto edellyttääkin paitsi saumatonta yhteistyötä keskitettyjen tehtävien ja alueiden välillä, myös sopeutumiskokonaisuuden huomioon ottamista kunkin ELY-keskuksen tehtäväkentässä.

Lausunnolla oleva suunnitelma kattaa laajan kokonaisuuden, mutta toisaalta jättää toteutuksen vielä varsin avoimeksi. ELY-keskuksen rooli tulisi tunnistaa myös suunnitelman toteutuksen suunnittelussa. Kokonaisuudessa olisi myös hyvä kiinnittää huomiota siihen, miten eritellään tutkimusta ja tiedontuotantoa, toimenpiteiden kehittämistä ja tiedon soveltamista sekä seurantaa ja viestintää. Sopivien vastuutahojen löytämiseksi erittelystä voisi olla hyötyä.

ELY-keskukset kiinnittävät erityistä huomiota siihen, että hallinnonalojen väliseen yhteistyöhön panostetaan sopeutumisen integraation toteutumiseksi. ELY-keskusten kannalta tämä tarkoittaisi yhteistyötä ELY-keskuksen ohjauksessa, ja tätä kautta sopeutumisen integroitumista myös ELY-keskusten tehtäväkenttään ja kaikkeen tehtävään työhön.

2. Tarkemmat huomiot luvusta 'Havaitut muutokset, vaikutuskenaariot ja riskit' (Luku 2.2)

Tulva- ja kuivuusriskien muutoksista on niukasti tekstiä ja kuormituksen lisääntyminen on kuitattu turhan kevyesti sanoin: 'jokivesien tuomat ainesvuot lisääntyvät'. Lisääntyvistä hulevesistä ja kaupunkitulvista syytä mainita myös kohdassa 2.2.4.4. Suunnitelmassa tulisi käsitellä, missä määrin merenpinnan nousu vaikuttaa rannikkoalueiden eri osissa kuten Suomenlahden itäosassa tai Saaristomerellä. Talvien leudontumiseen liittyvä riski huuhtoumien ja vesistökuormituksen lisääntymisestä erityisesti Suomen maatalousvaltaisilla rannikkoalueilla sekä tulvariskien hallintatoimenpiteet ovat jääneet liian vähälle huomiolle.

Ilmastonmuutoksen aiheuttamat välilliset vaikutukset maataloudelle saattavat aiheuttaa yllättäviä riskejä, joihin tulisi pyrkiä varautumaan nykyistä paremmin. Nykyinen maailmanpoliittinen tilanne ja siitä seurannut lannoitteiden ja muiden tuotantokustannusten nousu osoittaa, että jatkossa tulisi pohtia tarkemmin, mitä muita välillisiä keskinäisriippuvuuksia maataloustuotannossa on, mitä mahdollisia haavoittuvuustekijöitä maatalouteen liittyy ja miten näitä voitaisiin ennaltaehkäistä. Riskejä tulisi kartoittaa ja pyrkiä nimeämään tarkemmin kuin luvussa 2.2.4.7. Suunnitelmaan tarvittaisiin maatalouden lisäksi myös muiden toimialojen osalta kuvausta siitä, mitä kansainväliset heijastevaikutukset tarkoittavat alueilla.

Seuraukset infrastruktuuriin ja rakennettuun ympäristöön -osiossa (2.2.4.4.) käsitellään tienpidon näkökulmaa suppeasti. Kokonaisuudessa tulisi huomioida mm. ilmastonmuutoksen vaikutukset kunnossapidolle, tiestön kunnolle sekä kelirikolle.

Energiajärjestelmän osalta tulisi huomioida, että järjestelmän hajautuminen myös lisää sopeutumiskykyä. Energiajärjestelmän osalta on tarvetta sektorikohtaiselle suunnittelulle valtakunnallisesti tai suuralueittain, sillä maakuntakin on järjestelmätasolla liian suppea kokonaisuus esim. sähköverkon toimintavarmuutta tarkastellessa.

3. Tarkemmat huomionne suunnitelman visiosta ja päämääristä (Luvut 2.3 ja 2.4)

Suunnitelman visio kuvaa hyvin sitä, että ilmasto vääjäämättä muuttuu, mutta yhteiskunnan toiminta tulee turvata myös tulevaisuudessa. Tarkentavaan tekstiin tulisi lisätä luonnon hyvinvoinnin lisäksi laajemmin ympäristö, johon ilmastonmuutos sekä ei-ilmastolliset tekijät vaikuttavat ja jota yhteiskunnat tarvitsevat toimiakseen.

Valitut päämäärät tukevat hyvin toisiaan ja kuvaavat sopeutumisen edistymiselle tärkeitä muutoksia. Tahdon lisääminen on välttämätöntä sopeutumisen valtavirtaistumiseksi, mutta tahdon mittaaminen on haastavaa. Toimijoiden sitoutuminen kuvaisi samaa ilmiötä, mutta sitoutumisen mittaaminen ja arviointi olisi helpompaa. Tarvitaan myös uskallusta, jotta toimien edistäminen ei pysähtyisi muutoksen pelkoon.

Päämäärien toteutumiseksi käytännössä tarvitaan sopeutumis suunnitelman jatkuvaa päivittämistä uusimman tutkimustiedon perusteella. Suomi voi olla edelläkävijä elinkeinojen toimintavarmuuden sekä kokonaiskestävyyden varmistamisessa kaikilla sektoreilla. ELY-keskuksilla mahdollisuus edesauttaa erityisesti päämäärien 2 ja 3 toteutumista. Päämäärän 1 tahtotilan pitäisi näkyä myös seuraavan tulossopimuskauden strategisessa suunnittelussa.

4. Näkemyksenne teemasta 'Kansallisen tason strateginen suunnittelu ja ennakointi' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Teemassa tulisi kansallisen tason lisäksi tuoda esille aluetasolla tehtävää ennakointia sekä kuvauksessa että toimenpiteissä. Ilmastonmuutokseen liittyviä tavoitteita tulisi tarkastella yhdessä taloudellisten tarkastelujen kanssa, jotta tunnistettaisiin myös ilmastonmuutoksen taloudelliset riskit ja vaikutukset. Tavoitteen 1 tavoitevuosi 2030 voisi olla kunnianhimoisempi, koska toimenpiteiden asiakirjoja päivitetään ja niitä toteutetaan jo ennen vuotta 2030.

Sopeutumisen integroiminen ELY-keskusten ennakointi- ja strategiaprosesseihin vahvistaa sopeutumista valtakunnallisesti. ELY-keskukset ovat myös useiden ministeriöiden strategioiden toimeenpanijoita.

Toimenpiteissä 1.4. ja 2.2. käsitellään ohjaavia asiakirjoja. Toimenpiteiden suhdetta toisiinsa tulisi selkeyttää. ELY-keskukset tulisi lisätä vastuutahoksi tulosohjauksen kehittämiseen, sillä kyse on vuorovaikutteisesta prosessista ohjaavien virastojen kanssa. ELY-keskukset tulisivatkin lisätä vastuutahoiksi toimenpiteisiin 1.3., 1.4. ja 2.2. Tulosohjausprosessin kehittämisessä tulisi ottaa huomioon myös ne sopeutumisen tehtävät, joita sopeutumis suunnitelma tuo ELY-keskuksille, mutta joita ei sellaisenaan keskitetä.

Tulosohjauksen kehittämisessä tulisi kiinnittää huomiota myös ohjauksen jalkautumiseen virastojen toimintaan. Strateginen työ näyttäytyy helposti irrallisena kunkin virkahenkilön omasta työstä, mikä heikentää sitoutumista.

Tavoite 2 viittaa hallinnonalakohtaisiin sopeutumisen suunnitelmiin ja toimintaohjelmiin, jotka ovat tärkeitä sopeutumisen viemisessä käytäntöön. Hallinnonalakohtaisten sopeutumisen toimintaohjelmien lisäksi tarvittaisiin toimialakohtaisen lainsäädännön uudistarpeiden kartoitusta. Erityisesti ympäristölainsäädäntö on monelta osin puutteellinen ilmastonäkökulmasta.

5. Näkemyksenne teemasta 'Kokonaisturvallisuus ja yleinen huoltovarmuustyö' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

6. Näkemyksenne teemasta 'Ruoka- ja ravitsemusturva' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Tavoitteilla 4 ja 5 pyritään ylläpitämään ja kehittämään maatalouden ja ruokaturvan toimintaedellytyksiä. Tavoitetasoon tarvittaisiin lisää kunnianhimoa: sen lisäksi, että maatalouden toimintaedellytysten tulisi kehittyä, tulisi pyrkiä varmistamaan maatalouden toimintaedellytykset muuttuvissa olosuhteissa. Ruoka- ja ravitsemusturvan kuvauksessa tulisi kiinnittää huomiota siihen, miten toimilla edistetään hillinnän ja sopeutumisen synergiahyötyjä.

Suunnitelmasta puuttuvat muut maaseudun näkökulmat, kuten maaseudun elinvoimaisuuden kehittäminen. Kansallisessa sopeutumis suunnitelmassa voitaisiin kirjata toimenpiteitä myös maaseudun elinvoimaisuuden ja yhteisöllisyyden kehittämiseksi sopeutumiskyvyn lisäämiseksi.

Tekstissä tuodaan esille kattavasti ja tiiviisti ne maatalouden toimenpiteet, joita ilmastonmuutokseen sopeutuminen edellyttää. Toimenpiteet pohjautuvat vahvasti CAP-suunnitelmaan. Tulisi harkita, riittääkö tämä, vai tarvitaanko myös muita toimenpiteitä. Nykyinen CAP-suunnitelma vanhenee ennen tavoitevuotta 2030, joten sen voimassaolon jälkeiselle ajalle tulisi tunnistaa toimia. CAP:n lisäksi MMM:n rahoittamat Hiilestä kiinni -hankkeet kannustavat viljelijöitä tekemään kokeiluja pienessäkin mittakaavassa, jolloin riskit ovat pienempiä.

ELY-keskukset rahoittavat maaseudun toimia alueellisen kehittämissuunnitelmiansa mukaisesti. Ilmastotoimien osalta voi olla haasteena, että rahoitus jakautuu eri alueilla eri tavoin, jolloin kaikelle vaikuttavalle työlle ei välttämättä riitä rahoitusta. Ruokaturvan haasteiden lisäksi tulisi tunnistaa, että ilmastonmuutokseen liittyy myös mahdollisuuksia. Ilmastonmuutoksen takia suomalaisen ruoantuotannon merkitys kasvaa.

Ilmastonmuutos tulee lisäämään sateisuutta ja lumettoman jakson pituutta etenkin rannikolla, mikä lisää vesien rehevöitymisriskiä ja vesienhallinnan tärkeyttä. Tavoitteen 4 alle sopisivatkin toimenpiteet valuntaa ja kuormitusta vähentävien ratkaisujen kehittämisestä, käyttämisestä ja näihin liittyvistä investoinneista. Tällaista tukea ei CAP-ohjelman kautta ole saatavilla. Ruoka-

huoltovarmuuden, korkeiden kustannusten ja kiertotalouden edistämisen vuoksi asia tärkeys korostuu.

Suunnitelmassa mainitaan sopeutumistoimena maatalousluonnon monimuotoisuuden turvaaminen sekä maataloustuotannon monipuolistaminen. Nykyiset maatalouden kannattavuusongelmat näkyvät jo nyt maatalousluonnon monimuotoisuuden heikkenemisenä. Esim. kotieläintilojen lopettamispäätökset vähentävät laiduntavien eläinten määrää, millä on vaikutuksia paikalliseen monimuotoisuuteen.

7. Näkemyksenne teemasta 'Infrastrukturi ja rakennettu ympäristö' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Infrastrukturi ja rakennettu ympäristö -kokonaisuuden alla käsitellään paljon eri suunnittelujärjestelmien piirissä toteutuvia toimia. Tässä tarvittaisiin erityishuomiota riskien tunnistamiseen toimenpiteenä, jotta tarkkojen riskianalyyysien avulla voidaan tehdä eri suunnitteluprosesseissa riskienhallintaa juuri kyseisen alueen ominaispiirteisiin kohdistuen. Esimerkiksi tiivistyvissä kaupungeissa on tällaiselle tarkastelulle paljon tarvetta.

Vesihuolto

Tavoite 6 keskittyy vesihuollon varautumiseen ja sopeutumiseen. Etelä-Savon ELY-keskus hoitaa vesihuollon tehtäviä keskitetysti, joten ELY-keskus tulisi lisätä toimenpiteiden vastuutahoksi. Tavoitteen mittarina on toimenpiteiden määrän seuranta. Toimenpiteiden määrän lisäksi tai sijaan, tulisi arvioida myös toimenpiteiden vaikuttavuutta ja varmistaa, että toteutetut toimenpiteet edistävät varautumista tai pienentävät häiriötilanteista aiheutuvaa haittaa. Tavoitteen toimenpiteiden osalta tulisi selkeyttää, sisältävätkö ne vesilaitosten lisäksi myös verkoston häiriötilanteet.

Liikenne- ja viestintäinfrastrukturi

Liikenteen sopeutumistoimien osalta suunnitelman tavoitevuoden 2030 tulee olla kunnianhimoisempi, koska suunnittelua ja toimenpiteitä tehdään jo nyt. Suunnittelun ja haavoittuvuuksien tunnistamisen lisäksi tavoitteeseen tulee lisätä myös toimenpiteiden toteuttaminen ja edistäminen. Jo tehtävä sopeutumistyö tulee tunnistaa ja vahvistaa tätä suunnitelmalla. Suunnitelmassa olisi tarpeen korostaa pääväyliä ja muuta valtakunnallisesti merkittävää liikennejärjestelmää.

Liikenteen sopeutumisella on erityistä merkitystä alueellisen elinvoimaisuuden sekä elinkeinoelämän edellytysten kannalta. Ilmastonmuutos tulee lisäämään tienpidon kustannuksia, vaikeuttamaan liikkumista ja vaarantamaan liikenneturvallisuutta: suunnitelmallisempi lähestyminen liikenteen sopeutumiseen onkin toivottavaa.

ELY-keskusten liikenne ja infrastruktuuri -vastuualueiden substanssitoimintaa ohjaavan Väyläviraston taholla on tehty nykytilan kartoitusta, sopeutumissuunnittelun tietotarpeiden selvitystä, sopeutumisen vaativien ratkaisujen selvitystä, kustannustarkastelua ja riskien tunnistamista sopeutumistyön jatkovalmistelua varten.

Riskit ja haavoittuvuus -taustaselvityksessä on kuvattu tienpidon näkökulmia melko kattavasti, mutta itse suunnitelmaan on sieltä tuotu asioita osin yksipuolisesti. Suunnitelmassa ei mainita kunnossapidon sopeutumista. Toimintaa pitää sopeuttaa pitkällä aikajänteellä, mutta myös kehittää akuuttien olojen toimintavalmiuksia. Kunnossapidon ja hoidon osalta tulisi tarkastella mahdollisia uusia menetelmiä, joilla pystyttäisiin vastaamaan muuttuviin olosuhteisiin. Olennaista on myös tarkastella päällysteiden kestävyyttä suhteessa esim. talvilämpötilan vaihteluihin sekä vesimäärään. Myös rakenteiden kestävyyteen tulee kiinnittää huomiota. Tiestön kunnan kehittymisen seuranta (mittaus ja analysointi) korostuu. Teiden rakenteellinen parantaminen edesauttaa myös palvelutason parantamista.

Toimenpide 7.1. LVM:n hallinnonala koskevasta toimintaohjelmasta on tarpeellinen ja on tärkeää, että toimintaohjelma on riittävän konkreettinen ja siinä on tunnistettava myös kustannusnäkökulmat. Toimenpide 7.2 lisää tietoperusteista päätöksentekoa ja toimintamalleja, mikä on olennaista ennakoivamman ja suunnitelmallisen sopeutumisen varmistamiseksi.

ELY-keskukset on kirjattu tavoitteen 7.3. vastuutahona. ELY-keskus näkee oman roolinsa jatkossakin yksityistiesiltojen tarkastustoiminnassa neuvovana tahona ja rahoituksen alueellisena ohjaajana. ELY-keskus ei voi nykyisillä resursseilla vastata varsinaisesta kartoitus- ja tarkastustyöstä. Toimeenpanossa tulisi kiinnittää myös huomiota Väyläviraston ja Traficomien yhteistyöhön ohjauksessa ja rahoituksessa.

Tienpidon näkökulmasta korostuu sopeutumistarve myös viestinnän, varoittamisen ja tiedottamisen osalta. Kaikkeen ei voida varautua, mutta vähintäänkin palvelutason heikentyessä tulee tienkäyttäjät tavoittaa oikea-aikaisesti ja oikeita kanavia käyttäen.

Rakennettu ympäristö

Rakennetun ympäristön osalta on käsitelty kattavasti rakennuksiin ja infraan kohdistuvia ilmastonmuutoksen vaikutuksia. ELY-keskukset pitävät tärkeänä, että yhtenäisen viherrakenteen merkitys on nostettu kokonaisuuteen esille. ELY-keskukset katsovat, että jatkotyössä tulisi kiinnittää enemmän huomiota kaupunkien ja kaupungistumisen merkitykseen sopeutumistyössä sekä kaavoituksen ohjausvaikutukseen. Kaupunkialueiden sopeutumista tulisi korostaa niin rakennetun ympäristön kuin infrastruktuurin osioissa.

Toimenpiteessä 8.1 käsitellään kaavoitusta ja rakentamista koskevaa lainsäädäntöä, mutta toimenpiteessä tulisi mainita myös sopeutumisen lisääminen valtakunnallisiin alueidenkäytön tavoitteisiin. Toimenpiteen muotoilua tulisi tarkentaa ja ohjauksen kustannusoptimaalisuutta tulisi avata.

Toimenpiteen 8.2 kuvausta tulisi laajentaa kattamaan myös muita riskitarkasteluja. Esimerkiksi tieto lämpösaarekkeista tai muista ilmastonmuutoksen vahvistamista ilmiöistä tulisi erikseen mainita, jotta ne varmasti etenevät. Mm. ELY-keskuksen alueidenkäyttötehtävissä sekä tulvariskien hallinnan tehtävissä tuotetaan jo olennaista tietoa, joten ELY-keskus tulisi lisätä vastuutahoksi.

Toimenpiteen 8.3 tavoite on kriittisen tärkeä, joten sen tarkkaan muotoiluun tulee kiinnittää huomiota. Kuvauksessa tai toimenpiteessä tulisi selventää, mitä tarkoitetaan seudullisella tarkastelutasolla ja miten varmistetaan suunnitelman maantieteellinen kattavuus aluerajojenkin yli. Tulisi pohtia, tarvitaanko lisäksi paikallisempaa tai luonnonmaantieteen aluejakoihin pohjautuvaa tarkastelua. Kartoituksessa tarvitaan nykytilan lisäksi näkemystä yhteyksien kykyyn toimia tulevilla olosuhteissa. Ekologisten yhteyksien jatkuvuus tulee turvata myös infrastruktuurihankkeissa. Viheryhteyksien turvaamisen lisäksi kaavoituksen keinoin voidaan varmistaa myös viheralueiden riittävyys ympäristön ja asukkaiden kannalta. Asiaan tulee kiinnittää huomiota sekä kunta- että maakuntakaavoituksessa.

Luvussa 2.5.4.3 tulisi tunnistaa erikseen hulevesitulvariskit ja korostaa luonnonmukaisten hulevesien hallintamenetelmien merkitystä sopeutumiskeinona etenkin suurimmissa kaupungeissa sekä saattaa nämä tarpeellisissa määrin pakottavaan lainsäädäntöön.

8. Näkemyksenne teemasta 'Kuivuusriskien hallinta, luonnonvarojen käyttö ja hoito, luonnon monimuotoisuus ja luontopohjaiset ratkaisut' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

ELY-keskusten ilmastotiekarttatyö nostaa teemaan liittyvinä vaikuttavina tehtävinä tulva- ja kuivuusriskienhallinnan, vesistö säännöstelyn sekä luonnonnonsojeluun potentiaalin. Suunnitelmassa tulisi avata se, miksi tulevaisuudessa entisestään merkitystään kasvattavat tulvariskien hallinta- sekä vesistö säännöstelytyö on rajattu käsittelyn ulkopuolelle. Vesitarkastelun jättäminen suunnitelman ulkopuolelle voi olla perusteltu ratkaisu, mutta vaikeuttaa keskinäisriippuvuuksien tarkastelua ja tunnistamista. Tähän tulisi kiinnittää huomiota suunnitelman kaikissa osioissa.

Kuivuusriskien hallinta

Ilmastonmuutoksen myötä kuivuusriskit tulevat yhä akuutimmaksi kysymykseksi ja onkin hyvä, että suunnitelmassa kehitetään riskiä hallitsevia toimenpiteitä. Tavoitteen ainoa toimenpide on kuitenkin hyvin laaja ja sitä voisi pilkkoa pienempiin osiin, joiden seuraaminen on mahdollista. ELY-keskuksilla on tärkeä rooli tulvariskien hallinnassa sekä potentiaalia osallistua valtakunnallisesti kuivuusriskien hallintaan. Toimenpiteen rahoitusta ei ole vielä tarkennettu, mutta on tärkeää varmistaa riittävä resursointi ELY-keskuksille tulevalle kuivuusriskien hallintatyölle. Kansallinen prosessi kuivuusriskien hallintaan voi toimia vain, jos alueilla on käytettävissä keinoja, millä tilanteeseen puututaan.

Luonnonvarojen käyttö

Luonnonvarojen käyttöä koskevassa kappaleessa tulisi käsitellä myös uusiutumattomia luonnonvaroja. Esimerkiksi metalli- ja mineraalikaivosteollisuuteen kohdistuu merkittäviä riskejä.

Metsäsektoria koskevat toimet ovat suunnitelmassa pitkälti perinteisen metsänhoidon toimintatapoihin nojautuvia. Kunnianhimoa suunnitelmassa pitäisi lisätä: tavoitteena ei tule olla vain luonnon monimuotoisuuden vähenemisen pysäyttäminen vaan sen elpyminen. Suunnitelmassa tulisi tarkastella luonnonvarojen ja luonnon monimuotoisuuden näkökulmia poikkihallinnollisen yhteistyön kannalta.

Metsäluonnon monimuotoisuuden parantamiseksi tarvitaan toimia sekä talousmetsissä että suojelualueverkostoja. Tavoitteena tulisi olla puuston monimuotoisuuden vahvistaminen ja jatkuvan kasvatuksen menetelmien hyödyntäminen.

Metsäteiden rooli korostuu suunnitelmassa muihin näkökulmiin verrattuna liian suureksi. Metsätieverkoston osalta tavoitteen tulisi olla tarpeellisten teiden ylläpito, ei verkoston laajeneminen.

Valuma-aluekohtainen suunnittelu on hyvin tärkeä ja tarpeellinen toimenpide. Työtä tulisi tehdä valtakunnallisesti laajemmin kuin pilottihankkeina, joita on jo toteutettu. Työ sopisi tehtäväksi viranomaistyönä esimerkiksi ELY-keskuksissa. Suometsien hoitosuunnitelmiin toimenpiteessä 11.2. esitetyt tuet tulisi tarkistaa suhteessa tulossa olevaan EU:n ennallistamisstrategiaan, sillä myös kunnostusojituksen tekemättä jättäminen voi olla keskeinen sopeutumistoimi. Tärkeää on myös lainsäädännön uudistaminen siten, että haitalliset toimenpiteet kuten metsänkasvun kannalta tarpeeton ojitus eivät ole enää mahdollisia.

Tavoitteen 12 alle tulisi lisätä tiedon tuottaminen ja viestiminen lajien haavoittuvuudesta. Tarvitaan lisätietoa siitä, mitkä lajit tulevat olemaan haavoittuvia tulevaisuuden ilmastossa sekä mitä toimenpiteitä tulisi tehdä sellaisten lajien suhteen, jotka pärjäävät nyt mutta voivat kärsiä tulevaisuudessa. Tässä tulisi huomioida sellaiset pohjoiset lajit, jotka eivät pysty enää siirtymään pohjoisemmaksi ja joiden elinolojen turvaamiseen tulisi panostaa. Alueellinen tieto lajeista ja niiden muutoksista olisi tärkeää. Lisäksi toimenpiteessä tulisi turvata kaikkien huomionarvoisten lajien ja luontotyyppien suojelutaso, ei ainoastaan EU-tasolla suojeltujen.

Toimenpide 12.2. tulisi muotoilla siten, että varmistetaan EU:n biodiversiteettistrategian tavoitteiden toteutuminen, ei vain huomioida niitä. Tavoitteen alle tulisi lisätä toimenpide luonnonsuojelulain sopeutumiskykyjen toimeenpanon ja linjausten vahvistamiseksi. Toimenpiteissä tulisi huomioida myös Metsähallitus toimijana.

Tavoite 13 on tärkeä. Ratkaisuihin tulisi ottaa mukaan myös rakennettujen vesien luonnonmukaiset kunnostukset. Luonnonmukainen peruskuivatushanke tavoitteessa 13 on terminä epäselvä.

9. Näkemyksenne teemasta 'Terveyden suojelu ja edistäminen' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Terveyden suojelun ja edistämisen tavoite ja toimenpiteet keskittyvät helteen aiheuttamiin terveysvaikutuksiin. Ilmastomuutos tuo mukanaan helteen lisäksi muitakin terveysvaikutuksia. Tarkastelussa voisi mainita myös helteen vaikutukset luonnonvesien laadulle ja tätä kautta vaikutukset talousvedelle ja virkistyskäytölle. Kuivuusjaksot voivat vaikuttaa pölyn lisääntymisen myötä ilmanlaatuun. Kosteuden lisääntymisestä aiheutuvat riskit rakenteille voivat aiheuttaa sisäilmaongelmia. Vaikka näitä haasteita on jo koettu, ilmastomuutos pahentaa tilannetta.

10. Näkemyksenne teemasta 'Kulttuuriperinnön ja –ympäristön suojelu' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Kulttuuriperinnön ja -ympäristöjen näkökulma tulisi huomioida osana kaikkia riskiarviointoja ja muita tarkasteluja. Kulttuuriperinnön ja kulttuuriympäristöjen osalta suunnitelmaa tulee vielä tarkentaa ja jäsentää: mitä kulttuuriperinnöllä ja kulttuuriympäristöillä tarkoitetaan ja mitkä ovat näihin liittyvää suunnittelua ohjaavat keskeiset asiakirjat sekä keskeiset toimijatahot. Tämä auttaisi hahmottamaan sopeutumistoimienkin suuntautumista ja vastuuttamista.

ELY-keskukset kannustavat huomioimaan kulttuuriperintöalan toimijat KISS2030-toimenpiteiden toteutusta ja toteuttajatahoja suunniteltaessa. Ilmastomuutos uhkaa monia kulttuuriympäristöihin ja kulttuuriperintöön liittyviä tekijöitä, mutta kulttuuriympäristöt ja -perintö voivat yhtä lailla tuottaa sopeutumiskykyä, ja ne ovat osa koko ajan muuttuvaa yhdyskuntarakennetta ja rakennettua ympäristöä. Tarkemmin kokonaisuutta on kuvattu ELY-keskusten kulttuuriperintöstrategiasta jättämässä lausunnoissa. Sopeutumisen suunnitteluun olisi tärkeä saada mukaan alan keskeiset toimijat esim. strategiassa tunnistetun mukaisesti.

ELY-keskukset tulisi lisätä vastuutahoksi toimenpiteisiin 15.1., 15.2. sekä 15.3. Vastaavasti myös alueelliset vastuumuseot tulisi alansa merkittävänä toimijoina tunnistaa ja mainita toimenpiteissä erikseen.

Tavoitteen 15 mittarit vaativat tarkennusta. Nykyisellään mittareita ei voi seurata eikä tavoitteen edistymistä tai onnistumista varmentaa niiden avulla. Tavoitteen alle on kirjattu useita alatavoitteita, joiden edistymistä seuraamaan puolestaan voisi kirjata mittareita. Erityisesti tulisi kiinnittää huomiota siihen, että kulttuuriperintö ja -ympäristö edellyttävät hieman erilaisia toimenpiteitä; jos ne yhdistetään, asiaa voi olla vaikeampi muotoilla konkreettisesti. Kulttuuriympäristöjen yhteydessä tulisi tunnistaa erikseen maisemat.

11. Näkemyksenne teemasta 'Alue- ja kuntatason ilmatoriskien hallinta' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Alue- ja kuntatason toimijoilla on kriittinen rooli sopeutumisen toimeenpanijoina: toimijoilla on kattava tietämys alueellisista haavoittuvuuksista sekä prioriteeteista ja kehityssuunnista. Valtaosa sopeutumisen toimenpiteistä ja sopeutumissuunnitelman tavoitteista toteutetaan alue- ja paikallistasolla.

Kuntien merkittävä rooli oman alueensa sopeutumistoimijoina jää suunnitelmassa ohuelle tarkastelulle. Erillisten kuntien sopeutumissuunnitelmien sijaan on tärkeää tunnistaa sopeutumistoimet kuntien perustehtävissä ja erityyppisten kuntien edellytykset toteuttaa toimenpiteitä. Ilmastonmuutoksen aiheuttamat vaikutukset voivat kohdistua kuntiin hyvinkin epätasa-arvoisesti kunnan koosta tai tilanteesta riippumatta, joten kuntien sopeutumistyölle tarvitaan myös laajempaa tukea. Myös hyvinvointialueiden muotoutuva rooli kaipaa vielä syvällisempää tarkastelua ja toimeenpanosuunnitelmaa siitä, miten sopeutuminen integroituu toiminnan suunnitteluun alusta saakka. ELY-keskukset ovat tehneet tarkastelua alue- ja paikallistoimijoiden lakisääteisistä sopeutumisen tehtävistä ja sopeutumisen alueellisesta kokonaisuudesta.

ELY-keskuksen sopeutumisen tehtäviin tulee myös lisätä yritysten neuvonta-, rahoitus- ja kehittämispalvelut sekä aluekehittämisen tehtävät, pinta- ja pohjavesien hoito, vesilain valvonta, osaamisen ja elinikäisen oppimisen edistäminen sekä maatalouden kehittämisen lisäksi muun maaseudun kehittämisen kysymykset. Sekä teeman alkukuvauksessa että toimenpiteissä tulisi vahvemmin näkyä ELY-keskusten ja kuntien välinen yhteistyö sekä ELY-keskusten mahdollisuus osana valtionhallintoa tukea kuntien sopeutumistyötä. Tämän tulisi näkyä erityisesti toimenpiteessä 17.4, jonka toteuttamisessa ELY-keskuksilla on olennainen rooli. ELY-keskuksen tehtävissä termi ”vesivarojen käyttö ja huolto” tulee korvata termillä ”vesivarojen käyttö ja hoito”.

Tavoitteen 16 toimenpiteissä on hyvin tunnistettu sopeutumisen jalkautumisen ja käytännön toimenpiteiden tärkeys yleisen suunnittelun ja strategioiden ohella. Sen lisäksi, että toimenpiteessä 16.2 sopeutuminen integroidaan ohjeisiin ja oppaisiin, tulisi selvittää kattavasti, mitä oppaita alueelliset ja paikalliset toimijat työssään käyttävät. Toimenpiteen kuvauksessa tulisi myös selvittää, että toimenpide viittaa valtakunnallisiin ohjeisiin ja oppaisiin, jotka jalkautuvat alueille niihin organisaatioihin, jotka vastaavat ko. kysymyksistä.

Voitaisiin myös pohtia, tarvittaisiinko sopeutumiselle omat ”toimialatiekartat”. Vaihtoehtoisesti voitaisiin lisätä tavoitteeksi, että ilmastonmuutoksen hillinnän toimialatiekarttojen päivityksessä otettaisiin seuraavalla kierroksella sopeutumisen kysymykset vastaavan tasoiseen tarkasteluun.

Toimenpiteeseen 16.3 liittyen on olennaista huomata, että nykyinen sisäministeriön Alueellisten riskiarvioiden menetelmäohje ei mainitse ilmastonmuutokseen varautumista tai sopeutumista. Jotta varautuminen saadaan myös pelastustoimen tekemään alueelliseen riskiarviointiin, tulisi ohjeistuksen päivitys tulla osaksi kansallisen sopeutumissuunnitelman toimenpidettä. Toimenpide ei myöskään mainitse pelastuslaitoksia vastuutahoina, vaikka pelastustoimi vastaa alueellisista riskiarvioista.

Rahoitukseen liittyvissä toimenpiteissä tulisi tunnistaa ELY-keskuksen rooli rahoittavana viranomaisena. Toimenpiteessä 18.3 tulisi tehdä seurannan suunnittelussa yhteistyötä ilmastonmuutoksen hillinnän kanssa.

12. Näkemyksenne temasta 'Tietopohjan vahvistaminen ja tiedon jalkauttaminen' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Ilmastonmuutokseen liittyvää tietoa on runsaasti ja sitä tuotetaan jatkuvasti kansainvälisellä sekä myös kansallisella tasolla. Tiedon suuresta määrästä huolimatta sen soveltaminen ja hyödyntäminen käytännön työssä on usein haastavaa. Myös tietoa vaikuttavista ja suositeltavista toimenpiteistä on rajallisesti. Onkin hyvä, että kansallisessa sopeutumissuunnitelmassa tavoitteella 19 pyritään lisäämään tietopohjaa sekä ilmatoriskeistä että sopeutumistoimenpiteistä.

Tietopohjan vahvistamisen alle tulisi lisätä kansallisten riskikartoitusten laajentamista. Tällä hetkellä tulvariskien arviointi ja kartoitus on jo vakiintunutta tekemistä ja riskikartoituksista johdetaan suosituksia mm. rakentamiselle. Tulvariskien lisäksi voisi olla perusteltua harkita muiden ilmastonmuutokseen liittyvien riskien systemaattista arviointia ja pohjata suosituksia riskiarvioihin. ELY-keskusten laaja tehtäväkenttä mahdollistaisi tähän työhön osallistumisen.

Toimenpiteille 19.6. ja 19.7. on suuri tarve. ELY-keskukset tekevät jo nyt paljon neuvontaa sekä laajaa sidosryhmäyhteistyötä, joten on hyvä, että ne tunnistetaan vastuutahona. ELY-keskukset osallistuvat neuvontapalvelun kehittämiseen mielellään. Mahdolliset uudet tehtävät tulee integroida

ELY-keskukselle uuden ilmastolain myötä tulevien resurssien toimintaan tai muuta kautta varmistaa riittävät resurssit.

13. Näkemyksenne teemasta 'Viestintä ja vuorovaikutus' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Tiedon tuottamisen rinnalla tulisi kyetä jatkumona jakamaan tietoa kaikille toimijoille, erityisesti kunta- ja hyvinvointialuepäättäjille ja kansalaisille. Asiantuntijoiden välinen tiedonvaihto on tärkeää, mutta ei yksin riitä sopeutumistoimien toteutumisen varmistamiseksi. Tulisikin painottaa tiedon keskittämistä yleistajuiseen ilmasto-opas.fi -palveluun sekä konkreettista neuvontaa neuvontapalveluun. Erityistä huomioita tulisi kiinnittää tiedon saattamiseen maataloustuottajille ja -yrityksille.

14. Näkemyksenne teemasta 'Kansainvälinen yhteistyö' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

ELY-keskukset hoitavat mm. arktiseen yhteistyöhön, rajavesistöihin sekä maahanmuuttoon liittyviä tehtäviä ja ne tulisi tunnistaa toimijoina näissä kysymyksissä.

15. Näkemyksenne teemasta 'Sopeutumisen seuranta ja arviointi' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Ilmastonmuutokseen sopeutumisen seuranta ja arviointi on haastavaa ja onkin erittäin tärkeää, että kansallisessa sopeutumissuunnitelmassa kehitetään seurantaa.

Sopeutumisen seurantaan ja arviointiin tarvitaan kahdentasoisia mittareita, 1) mittarit, joilla arvioidaan nimenomaan sopeutumissuunnitelman (KISS) ja sen toimenpiteiden etenemistä ja 2) mittarit, jotka kuvaavat laajemmin tehtyjen toimenpiteiden/ sopeutumistyön vaikuttavuutta. Nykytilassa monet toimijat seuraavat toimenpiteiden tehokkuutta ja tähän seurantaan voitaisiin integroida myös sopeutumisen seurantaa. Toimenpiteen 24.4 osalta tulisi varmistaa, että seurataan ilmastonmuutoksen seurausten lisäksi myös sopeutumistyötä. ELY-keskukset seuraavat jo joitakin ilmastonmuutoksen seurauksia, mutta tarvittaisiin systemaattisempaa seurantaa. Tämä voisi ELY-keskuksissa tapahtua myönnettyjen lisäresurssien kautta keskitettynä tehtävänä.

16. Näkemyksenne luvun 2.5.13 lisäselvitystä vaativista toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

17. Miten arvoisitte suunnitelman toimenpiteiden vastuuttamista? Mahdolliset toimenpidekohtaiset ehdotuksenne toteuttajien lisäämiseksi tai poistamiseksi?

ELY-keskusten rooli alueellisena valtion toimijana on tunnistettu hyvin, mutta ELY-keskukset tulisi lisätä näihin toimenpiteisiin vastuutahona: 2.2, 4.1, 6.1, 6.2, 7.1., 7.2., 8.2., 15.1., 15.3., 17.3, 17.4, 18.2, 23.1.

Voitaisiin myös harkita toimijoiden jaottelua vastuutahoihin ja muihin toimijoihin, jolloin selkeytyisi se taho, jolla on päävastuu. Tällöin myös esimerkiksi toimenpiteissä 1.3, 1.4 ja 15.2 ELY-keskukset tulisi tunnistaa toimijana.

Monissa toimenpiteissä on vastuutahoihin viitattu käsitteellä ”muut toimijat” tai ”hallinnonalan virastot”. Näihin kohtiin toivottaisiin tarkempaa kirjausta tarkoitetuista tahoista.

18. Millaisena näette oman organisaationne tai edustamanne tahon roolin sopeutumissuunnitelman tavoitteiden ja toimenpiteiden toteuttamisessa?

ELY-keskus on asiantuntijaorganisaatio, jonka vahvuuksia ovat tieto ja puolueettomuus. ELY-keskuksille on ominaista asiantuntija- ja välittäjärooli lukuisissa kysymyksissä paitsi ministeriötason ja toimijoiden myös esim. tutkimuslaitosten ja toimijoiden välillä. Parhaimmillaan tiedonvälitys on kaksisuuntaista, jolloin myös tutkimustiedon soveltaminen saa lisäpotentiaalia. ELY-keskuksilla on erityisesti mahdollisuuksia jalkauttaa valtakunnallisten linjauksia alueilla.

Suunnitelmassa ELY-keskuksella on osassa toimenpiteitä toteuttajana keskeinen rooli, osassa rooli yhtenä toteuttajista/suunnitteluun osallistujista ja osassa ELY-keskukset ovat sidosryhmä. ELY-keskusten sidosryhmä- ja asiakkuustyö ulottuu lähes kaikkeen alueella tapahtuvaan toimintaan. ELY-keskuksella on merkittävä ja osin keskeinen rooli alueella valtion toimijana, mikä on tunnistettu alue- ja kuntatason toimenpiteitä käsittelevässä teemassa sekä muissakin toimenpiteissä.

Vaikutusten arviointi on keskeinen osa ELY-keskusten tehtäviä ja niissä suunnitelman osissa, joissa tämä korostuu, tulisi tunnistaa myös ELY-keskukset. ELY-keskukset ovat osa alueiden huoltovarmuusorganisaatioita ja myös tämän tehtävän merkitys tulisi tunnistaa ao. kohdissa.

ELY-keskuksilla on sellaisia merkittäviä sopeutumista edistäviä tehtäviä, joita Suomessa ei hoida mikään muu taho. Mahdollisuudet tämän koko laajan sopeutumispotentiaalin ylläpitoon ja kehittämiseen tulee myös jatkossa turvata.

19. Tarkemmat huomiot vaikutustenarvioinnista (Luku 2.6)

ELY-keskusten näkemyksen mukaan suunnitelman vaikutusten arviointi on liian suppea verrattuna suunnitelman laajuuteen ja läpileikkaavaan luonteeseen sekä SOVA-lain vaatimukseen. ELY-keskukset vastaavat SOVA-lain mukaisesti vaikutusten arviointiin liittyvästä lausunnon antamisesta. ELY-keskuksen SOVA-viranomainen lausuu suunnitelman vaikutusten arvioinnista erikseen SOVA-lain mukaisen ympäristöselostuksen valmistuttua. Ympäristöselostus tulee toimittaa lausuntopyyntönä ELY-keskuksiin.

20. Muut huomiot suunnitelmaluonnoksesta.

Suunnitelman tarkastelutasoa tulisi laajentaa joidenkin läpileikkaavien ilmiöiden suhteen.

Väestörakenteen muutosta ja kaupungistumista tulisi suunnitelmassa tarkastella koko yhteiskunnan läpileikkaavana ilmiönä. Kaupungistuminen vaikuttaa alueiden toimintaan ja kehittymiseen sekä siellä, minne väestörakenne keskittyy, että siellä, mistä väestö vähenee. Ilmiöllä on laajat vaikutukset sekä ihmisten että ympäristön toimintaan, jolloin kokonaisuus tulisi ottaa laaja-alaisesti huomioon suunnitelmaa ja toteutusta tarkastellessa.

Sosioekonomisessa sekä terveyteen liittyvässä riskitarkastelussa tarvittaisiin laajempaa haavoittuvuuksien tunnistamista. Haavoittuvassa asemassa olevasta väestöstä nostetaan vanhukset, mutta lisäksi tarvittaisiin ristiintarkastelua muiden sosioekonomisten riskitekijöiden sekä ilmastonmuutoksen elinympäristölle aiheuttamien vaikutusten välillä. Esimerkiksi muuttuvat olosuhteet voivat vaikeuttaa liikenneköyhyyttä tai ilman autoa tapahtuvan liikkumisen mahdollisuuksia. Eri väestöryhmien toimintaedellytysten turvaaminen ja syrjäytymisen ehkäisy terveysvaikutusten huomioimisen lisäksi ovat näkökulmina merkittäviä ottaa huomioon, sillä ne vaikuttavat läpileikkaavasti koko yhteiskuntaan.

Suunnitelman toimenpiteiden rahoitus näyttää epävarmalta, sillä se painottuu tuleviin budjetteihin sekä EU-rahoitusohjelmiin. Suunnitteilla oleva LIFE-hanke korostuu rahoituksessa, mikä asettaa suunnitelman toteutumisen epävarmaan tilaan, mikä rahoitusta ei saada. Mikäli toteuttamisessa hyödynnetään voimakkaasti hankerahoitusta, tulisi rahoitusten lähteet ja rahoitusta hyödyntävät tahot kuvata nykyistä tarkemmin.

Muilu Tommi
Hämeen ELY

Ingelin Soili
Pirkanmaan ELY